

Tolkning av hemvistbegreppet

Hemvist är en central men samtidigt svårfångad anknytningsfaktor inom internationell privaträtt. Trots dess betydelse **saknas ofta tydliga riktlinjer för hur begreppet ska tolkas**, både i svensk och europeisk rätt. I sin avhandling har advokat Ulf Bergquist tagit sig an uppgiften att analysera och jämföra hemvistbegreppet i Sverige, Tyskland och EU. Bergquists mål är att skapa större klarhet och rättssäkerhet.

Hemvist har under de senaste decennierna blivit en allt viktigare anknytningsfaktor inom den internationella privaträtten (IP-rätten). Detta gäller särskilt inom EU-rätten, men även i svensk rätt. Problemet är dock att stor osäkerhet råder om tillämpningen av begreppet. Försök till uttolkning av begreppet har i regel varit vaga såväl i lagstiftning som i rättspraxis och doktrin. Vid föreläsningar både i Sverige och andra EU-länder har jag ofta fått frågor om hur hemvistbegreppet ska tolkas i konkreta fall.

Avhandlingen

Mot den här bakgrunden beslöt jag att skriva en avhandling om hemvistbegreppet. Jag valde att skriva avhandlingen vid Heidelbergs universitet, eftersom det i Tyskland finns mycket vetenskaplig litteratur om hemvistbegreppet inom EU-rätten. I Sverige finns endast Kristina Örtenheds avhandling, *Bosättningsanknytningar i gränsöverskridande familjerättsförhållanden*, Uppsala, 2006. Den avhandlingen behandlar endast det svenska hemvistbegreppet. I min avhandling har jag gjort en jämförelse mellan hemvistbegreppet i Sverige, Tyskland och EU. (I den

Advokat
Ulf Bergquist
disputerade den
5 mars 2025 vid
Heidelbergs uni-
versitet på en tysk
avhandling om
hemvistbegreppet
i Sverige, Tyskland
och EU. Avhand-
lingen kommer
även att tryckas i
en svensk och en
engelsk version.

na artikel begränsar jag mig dock till Sverige och EU.) Jag har bland annat ställt frågan om hemvistbegreppet tolkas olika i den svenska rätten och i EU-rätten. Jag har vidare ställt frågorna vilka kriterier som bör beaktas vid tolkningen, och inte minst viktigt hur dessa kriterier bör vägas mot varandra. Slutligen har jag framlagt sex teser i avsikt att försöka få en tydligare och mer enhetlig tolkning av hemvistbegreppet.

Definition och tolkning

I Sverige har vi i 7 kap. 2 § lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL) en legal definition av hemvistbegreppet. Definitionen lyder: Den som är bosatt i viss stat anses vid tillämpningen av denna lag ha hemvist där, om bosättningen med hänsyn till vistelsens varaktighet och omständigheterna i övrigt måste anses vara stadigvarande. (Definitionen har med samma innehåll, om än ej med exakt samma ordalydelse, inlagts i 6 kap. 2 § lagen [2019:234] om makars och sambors förmögenhetsförhållanden i internationella situationer [IBL].) Som synes är definitionen allmänt hållen och ger därför föga vägledning i konkreta fall.

Inte i någon av de EU-rättsliga lagstiftningarna finns en definition av hemvistbegreppet. Viss vägledning finns dock i två av skälen i ingressen till EU:s arvsförordning. Även dessa vägledande skäl är emellertid i huvudsak allmänt hållna. Således föreskrivs i skäl 23 att hemvistet ska fastställas genom en helhetsbedömning med beaktande av alla relevanta omständigheter.

På 1930-talet ingick de nordiska länderna två IP-rättsliga konventioner, en inom familjerätten och en inom arvsrätten. I båda dessa konventioner är hemvist den främsta anknytningsfaktorn. I prop. 1973:158 s. 80 skrev departementschefen att den svenska hemvistdefinitionen i 7 kap. 2 § IÄL torde överensstämma med det nordiska hemvistbegreppet. Detta uttalande gör att domen den 15 november 2019 i den danska Højesteret (mål 158/2018) är av intresse även för svensk rätt. Domstolen menade att det nordiska hemvistbegreppet ska förstås i överensstämmelse med det internationella begreppet habitual residence. Logiskt sett innebär detta att det svenska hemvistbegreppet bör överensstämma med hemvistbegreppet inom EU. Eftersom båda begreppen

i Sverige och i EU

är allmänt hållna och relativt vaga men något starkt legalt hinder för detta inte föreligger. Enligt min mening vore en sådan samordning ett stort steg mot ökad rättssäkerhet. Det framstår som svårt att tänka sig att en svensk domstol skulle komma fram till att en avliden gift person i samma mål enligt svensk rätt hade hemvist i Sverige (bodelningsdelen; art. 49 i EU:s bodelningsförordning och i lagen (1990:272) om internationella frågor rörande makars och sambos förmögenhetsförhållanden (LIMF)), men enligt EU-rätt inte hade hemvist i Sverige (arvsdelen; art. 21 i EU:s arvsförordning).

Kriterier

En bred enighet råder i praxis och doktrin att följande kriterier bör kunna beaktas vid bedömningen av om en person har hemvist i ett visst land: vistelsetiden, familj, bostad, arbete och social integration. Därutöver bör även personens avsikt, medborgarskap, folkbokföring samt hans/hennes tillgångars belägenhet i visst mån kunna beaktas. Betydligt mindre enighet finns när det gäller vilka kriterier som ska ges störst vikt i de fall olika kriterier pekar mot olika länder. Dock synes vistelsens

längd samt familjeförhållande ha viss extra tyngd.

Teser

Rättssystemet har två huvudsakliga syften: att så långt möjligt förhindra att tvister uppstår och, om tvist ändå uppstår, att slita dessa tvister. Det första syftet främjas av tydliga regler, där parterna i förväg vet vad som gäller. Klara regler leder till större rättssäkerhet. Det andra syftet främjas av regler där den rättsliga bedömningen i varje enskilt fall står i centrum. Sådana regler karaktäriseras av flexibilitet, så att domstol ges stort utrymme att tolka reglerna alltefter sakomständigheterna i det enskilda fallet.

För min del föredrar jag den första typen av regler, även om jag är medveten om att sådana regler i vissa enskilda fall kan leda till "fyrkantiga" resultat.

Mina sex teser i avhandlingen är uppställda med utgångspunkt i min nyssnämnda grunduppfattning.

Tes 1. Enhetligt innehåll i hemvistbegreppet såväl vad gäller nationella situationer som i fall som styrs av EU-rätten. Vidare bör samma bedömning råda vad gäller olika rättsområden, till exempel arv respektive

Inte i någon av de EU-rättsliga lagstiftningarna finns en definition av hemvistbegreppet. Viss vägledning finns dock i två av skälen i ingressen till EU:s arvsförordning. Även dessa vägledande punkter är emellertid i huvudsak allmänt hållna.

bodelning, och vad gäller domstols behörighet respektive tillämplig lag.

Tes 2. Vistelsetiden bör ges tyngre vikt än övriga kriterier. Dessa senare kriterier bör endast ges komplementär karaktär i de fall vistelsetiden ger ett oklart resultat vid bedömningen.

Tes 3. Riktlinjer för vistelsetiden bör vara ett år för vuxna och sex månader för barn.

Tes 4. Den enskildes vilja bör ej beaktas, då denna till sin själva karaktär är svårbevisbar.

Tes 5. En person, som saknar uppehållstillstånd i ett visst land, bör inte kunna förvärva hemvist där, eftersom hans/hennes fortsatta vistelse i det landet är osäker.

Tes 6. Om två föräldrar har gemensam vårdnad, och den ena föräldern trots detta bortför deras barn till ett annat land mot den andra förälderns vilja, bör barnet inte kunna förvärva hemvist i det land, dit det regelvidrigt förts. Undantag kan dock göras i sådant fall, där alla försök till återlämnande av barnet slutligt misslyckats. Syftet med en sådan huvudregel är att inte uppmuntra regelvidrigt agerande från den ena föräldern.

ULF BERGQUIST
Advokat